

poživljajoče čustvene vsebine, ki bi dajala izpovedi večjo plastičnost. Od sinteze miselnega in emocionalnega elementa, ki sta si bolj ali manj enakovredna, je odvisna učinkovitost umetniške forme. Zaradi dominantnosti intelektualne komponente se lirična vsebina ne more polneje razviti, saj njeno izpovedno moč pogosto zasenči narativnost.

Za ugotavljanje Šmitove pesniške podobe je vsekakor poglobitvega pomena miselna struktura njegove lirike. V zbirki je precejšnje število pesmi, zlasti takih na standardno temo, ki izražajo že zelo stara intelektualna spoznanja na dokaj stereotipen način. Pri tem je Šmit formalno uspešnejši v izpovedovanju splošnih motivov kot v bolj subjektivni izpovedi, kar je povsem v skladu z njegovo, na realistični stilni osnovi slonečo formo. Po drugi plati pa je v miselno elementarnejši motiviki neposrednejši in barvitejši. Njegova lirična spoznanja so intimnejša, zvečine strujena v kratke pesmi, skoraj aforistična. Tu je njegova izpoved dosegla racionalnost, ki bi se ob bolj svežem pesniškem izrazu lahko močnejše uveljavila, saj je rezultat globljega ustvarjalnega procesa.

Šmitov miselni svet označuje velika zadržanost, zato so njegova spoznanja predvsem rezimirajoča, brez večje intelektualne ostrine, ki v težnji za odkrivanjem individualne pesniške resnice tvorno učinkuje na sleherno umetniško delo.

Njegova poezija se ves čas trudi, da bi, do kraja podložna razumu, izražala zapleteno in zmerom na novo razodevajočo se resničnost sveta, in sicer tako, da skuša akceptirati njegove najznačilnejše komponente, ki pa imajo v večini primerov širše dimenzije, kot jih premore Šmitova lirična izpoved, saj posegajo v bistvo stvari. Zategadelj je marsikatero spoznanje zakrnelo ali pa je presplošno, na kar značilno pokaže pogostna uporaba nedoločnih terminov, kot so na primer: nekaj, nekdo, nekje, neki, nekoč itd. Tu in tam njegova intelektualna izpoved ob podpori emocionalno poudarjenega ritma vendarle doseže večje lirične razsežnosti, ki označujejo najboljše stvaritve v zbirki (n. pr. *Cemu. Noli desperare, Tesnoba*).

Šmit tehnično brez dvoma obvlada verz. To se kaže zlasti v njegovi izredni formalni disciplini, ki daje večini pesmi videz zunanje uglajenosti. Rad uporablja glasovne figure, predvsem rimo, čeprav zbirka vsebuje tudi dobršen del nevezanih pesmi. Najbližji mu je kratek verz, ki najbolj ustreza njegovemu skopo odmerjenemu izrazu. Zato pomembnejše lirične uspehe dosega predvsem v svojih kratkih stvaritvah, kjer se racionalna lirična substanca povsem krije z realistično ukrojeno obliko.

Niko Grafenauer

JANEZ GRADIŠNIK, URA SPOMINA

Najprej čisto preprosta ugotovitev: ko sem prebral novele Janeza Gradišnika v zbirki *Ura spomina*^{*}, sem bil zadovoljen; v njih je nekaj, kar v naši prozi često pogrešamo: estetska umirjenost, neposrednost, naravnost, močna težnja priti z bravcem v intimni stik, vsakdanjost, ki pa je v toliki meri prežeta z umetnikovo kontemplacijo, da v novelah ni več vsakdanjost v banalnem smislu te besede.

^{*} Janez Gradišnik, *Ura spomina*. Založila založba Obzorja. Opremil Janez Vidic. Maribor 1962.

Gradišnik se je kot novelist uveljavil pred dobrim desetletjem z zbirko partizanskih novel *Pot iz noči*. Zbirka izpričuje dober smisel za fabuliranje, novele so pisane z rahlo idejno privzdignjenostjo, kakršna je bila za literaturo prvih povojnih let umestna, in delo si je tako zaslužilo mariborsko Prešernovo nagrado. V pričujoči knjigi je avtor motiviko znatno razširil: zgodbe se dogajajo pred vojno in po njej, nekatere koreninijo v osvobodilnem boju, le ena se od začetka do konca godi v tem razburkanem času. Podoba je, da je v novelah marsikaj osebno doživetega (od tod tudi naslov), kar je dolga leta dozorevalo v avtorju kot spomin in se nekajkrat kot trpko, v splošnem pa kot izkušeno spoznanje znašlo na papirju.

Zbirka obsega šestnajst krajših novel, ki se, kot že rečeno, razlikujejo po času dogajanja, še bolj pa po pisateljskem prijemu. Nekatere so polne konstantnih človeških resnic in miselno izbrušenih dialogov, druge so gola narativnost. Ponekod je pisatelj pristal v kmečkem okolju, večinoma pa opisuje malomestno življenje, a to dejstvo niti ni tako važno, ker je okolje v novelah le bolj prizorišče zgodbam kot pa predmet takega ali drugačnega analiziranja (čeprav je malomeščanska miselnost z nekaterimi tipi nazorno podana); prvi imperativ je namreč Gradišniku človek, ki pod težo svojih elementarnih nagonov išče, tava, doživlja srečo in še večkrat razočaranje, menja okolico, izgublja ljudi in si pridobiva nove, svojemu notranjemu klicu po intimni sreči pa nikjer ne more ubežati. Kakor je za zbirko časovna, prostorska in izrazna neharmoničnost kar značilna, pa je pisateljev posluš za pretakanje čustev v človeku tako viden in tudi prevladujoč, da se občutek neenotnosti in raztrganosti ob končnem vtisu skoraj docela razblini.

Že v novelah, ki obravnavajo dožitja mladostnika (*Prebujenje*, *Kubanski kozaki*, *Stara tovarna*) je pisatelj uspel z neprisiljeno psihologijo prodreti v otroške čustvene tegobe, pri čemer je prva težka spoznanja spretno združeval z meditacijo zrelega človeka. »Krivično je pač življenje,« se glasi na koncu novele *Stara tovarna* avtorjeva grenka in kar moderna ugotovitev, »enim meri srečo skopo in trdosrčno, drugim daje v obilju, z zaprtimi očmi. Jaz šepam skozi življenje, tisoči Ferjanov pa zidajo hiše in se redijo. Še dobro, da jim včasih saj nagajajo ledvice.« A kljub temu Gradišnikovi ljudje v poznejših letih nikdar do kraja ne resignirajo, ampak v skladu z Župančičevo prisposodbo o drevesu, ki se večno bori za svoj namen, stalno, dasi dostikrat plaho in previdno skušajo uresničevati svoje želje. Pri tem pa delujejo samo v tisti smeri, kamor jih vleče čustvo; osebno življenje si urejajo po svoje, često v nasprotju z veljavnimi družbenimi normami. Zato nekatere novele niso brez nenadnih fabulativnih preobratov in celo senzacionalnosti (*Izgubljeni sin*, *Gozdna tišina*, *Mati*, zlasti še *Dražba*), vse pa so dramatično razgibane, ena najboljših, z naslovom *Na samoti*, spominja že na Maupassantovo zgoščeno epičnost.

Še najbolj od vsega privlačuje pisatelja nemirna, subtilna erotičnost modernega človeka. Vsako, še tako močno ljubezensko čustvo pri Gradišnikovih osebah končno pripelje v zakonsko naveličanost (*Kot nekoč*), v novo iskanje (*Slovo*, *Dekle s plaščem*) in v nove zveze (*Brez tretjega*). Naturalist bi problem reševal z razvrstom, tu pa so junaki zgodb prikazani kot ljudje z bogatim notranjim življenjem in s prefinjenim okusom za erotične vrednote, tako da tudi zakonska nezvestoba ne izzveni kot nemoralnost, ampak kot čisto človeško in spričo bojazni pred tragiko čustvene letargije razumljivo uresničevanje dolgo

iskane sreče. Erotika je pisatelju nujna in prečesto neprijetna spremljevalka človekovega življenja, njene poti so neodvisne od naše volje, zato češče povzroča razklanost in nemir v človeku kot pa zavetje pred drugimi nevšečnostmi sveta. Sicer tako naziranje v literaturi ni novo, a pisatelj ga je izrazil z že toliko kultiviranimi odnosi med spoloma, da učinkuje sveže, prepričljivo in sodobno.

Slabe strani zbirke so redke. Kompozicija novel je le ponekod problematična. Pisatelju se je kot dobremu pripovedniku morda samo v noveli *Dekle s plaščem* zgodilo, da mu je miselno in izkustveno jedro boljše kot fabulativni okvir. Način Gradišnikovega pisanja je kljub zavzetosti za skrite čustvene vzgibe v človeku realističen, zato pa kar preseneti romantična slučajnost v partizanski noveli *Gozdna tišina*, ko Vinko, glavni junak zgodbe, tako nepričakovano naleti na ljubezenski sestanek med Lojzko in gestapovcem in prisluškuje njunemu razgovoru, kar pomeni v noveli edini ključ za razčiščenje dekletovega čudnega obnašanja. Zdi se, da je bilo pogostno citiranje v noveli *Pogubna sfrast mojega strica* avtorju le bolj zabaven eksperiment kot pa resen poskus originalne stvaritve; tudi humor v tej pripovedi ni živ, a drugačen skorajda ne more biti, zakaj pisatelj je kot umetniška osebnost, kakor jo kažeta obe dosedanji zbirki, preveč seriozen, temeljit in zahteven do samega sebe in do svojega dela in dosti premalo obešenjaški, da bi se mu površno, humoristično igračkanje z besedami lahko bolj prilegalo. Te slabosti pa same po sebi niso hude in niti ne bi bile niti toliko omembe vredne, ko ne bi ustvarjale neskladja z estetsko ravniyo celotne zbirke.

Na ovitku knjige je zapisano, da si Gradišnikovo pisanje »morda ne bo pridobilo ravno najširšega občinstva«. Moje mnenje je drugačno. Pisatelj je v svoje novele položil toliko splošno človeškega spoznanja in ga oblikoval s tako pristopnim izrazom, da bo njegovo delo pritegnilo tako načitanega razumnika kot preprostega bralca. Taka ugotovitev pa je za pisatelja lahko samo pohvala.

Jože Šifrer

ŽAROMETI V SEDANJOST

Žarometi so prvenec mlade pisateljice, ki jo sicer poznamo že nekaj let kot dobro in izvedeno prevajalko. In nemara si je ravno pri presajanju odličnih tujih tekstov — posebno ameriških — močno izostrila čut za učinkovitost živega pogovornega jezika, ki je poglavitna odlika njenega pisanja. V tem pogledu je Gitica Jakopinova napravila pomemben in prepričevalen korak: od *Veselega vetra* Filipa Kalana dalje nismo začutili take jezikovne osvežitve v slovenskem leposlovju, le da je vnesel Kalan v književnost živi pogovorni jezik današnjega izobraženca, medtem ko je Jakopinova vpeljala krajše prisekani, veliko preprostejši jezik ulice z izrazi in skladnjo, ki jih v pogovoru kdaj pa kdaj uporabljamo vsi, stalno pa verjetno karakterizirajo ljudi iz družbenega kroga, ki ga kaže roman, »socialistične prekupčevalce.« In prav ti ljudje so druga velika zanimivost *Žarometov*. V naši književnosti so nova prikazen. Toda videti je, da so risani po naravi; ta »zastopnik« Rudi Resnik, ki za neko naše izvozno podjetje nakupuje živino in pri tem po malem zase služi in tihotapi, »na-

* Gitica Jakopin: *Žarometi*. Založba Mladinska knjiga. Zbirka Školjka. Ljubljana 1962.